

К. М. Лихачова, Брянківський технолого-економічний технікум ЛНУ імені Тараса Шевченка, викладач

МИТЕЦЬ – ЗАВЖДИ ЗАГАДКА І НЕЮ ЗАЛИШИТЬСЯ НАЗАВЖДИ

Лихачова К. М.

Митець – завжди загадка і нею залишиться назавжди

В статті на основі аналізу творчості і діяльності О. Довженка досліджується еволюція його поглядів на соціалістичну дійсність. Аналізується дослідження студентами маловідомих фактів з біографії О. П. Довженка та перспективи подальшого розвитку цих досліджень.

Ключові слова: Довженко, Україна, кінорежисер, кіно, патріотизм.

Лихачева К. М.

Творець – всегда загадка и ею останется навсегда

В статье на основе анализа творчества и деятельности О. Довженко исследуется эволюция его взглядов на социалистическую действительность. Анализируется исследование студентами малоизвестных фактов из биографии О. П. Довженко и перспективы дальнейшего развития этих исследований.

Ключевые слова: Довженко, Украина, кинорежиссер, кино, патриотизм.

Сьогодні видано багато підручників та посібників з української літератури для студентів ВНЗ та їх наставників, створено нові навчальні програми з літератури. Все це, безперечно, для того, щоб ширше ознайомити студентів зі здобутками рідних письменників. Але такі сприятливі умови на жаль не можуть застрахувати викладачів та студентів від поверхового вивчення життєвого і творчого шляху того чи іншого митця. Часто залишаються не з'ясованими умови становлення його світогляду, творчої майстерності, багато «дрібниць» залишаються поза увагою студентів, викладачів, дослідників. В житті митця немає дрібниць, кожна подія впливає на його художній матеріал.

У літературі кожного народу є відомі письменники різних стилів і напрямків, різного творчого діапазону та уподобань. Український письменник Олександр Петрович Довженко – режисер, сценарист, творець нового літературного жанру – кіноповість, завжди викликав бурхливий інтерес у студентів. Цей письменник завжди був відвертий зі своїми читачами, заповідав своїм нащадкам любити життя, творити добро. У сучасному українському літературознавстві дослідження життя і творчості О. П. Довженка ведеться у багатьох напрямках. Численні монографії, статті, спогади про О. Довженка складають окремий розділ історико-культурологічних знань – довженкознавство. Існує близько вісімдесяти монографій, серед яких варто виокремити праці С.Коби, М.Куценка, О.Мар'ямова, С.Плачинди, І.Рачука, Р.Соболева та ін., де висвітлюється життєвий і творчий шлях митця, його погляди та життєві принципи. Книги Сергія Тримбача, Миколи Шудрі «Геній найвищої проби», Романа Корогодського «Довженко в полоні», Володимира Кудіна «Сашко», Василя Марочка «Зачарований Десною», але багатогранність і «непійманість світом» Довженка ще неосяжні. Чимало з доробку та життя митця ще потребує глибоких студіювань та певних акцентів.

Метою пропонованої статті є часткове заповнення цієї прогалини, аналіз еволюції творчих і ціннісних орієнтирів О. Довженка. Аналіз дослідження студентами маловідомих фактів з біографії О. П. Довженка та перспективи подальшого розвитку цих досліджень.

10 вересня 2009 року виповнилось 115 років від дня народження Олександра Довженка, а 11 вересня є Днем українського кіно. Митець – завжди загадка і нею залишиться назавжди, скільки десятків чи сотень літ не минало. Стаття в підручнику чи посібнику, що доступні викладачу та студенту, не можуть розкрити глибини переживань, стану душі митця. Ім'я Довженка нині посідає скромне місце в житті “маленького українця”. Старше покоління називає Довженка “радянським письменником і режисером”. Сучасне студентство знає Довженко як великого українського письменника, основоположника українського кіномистецтва, художника. Славетний

український режисер і досі залишається Довженком, якого ми не знаємо. Більшість матеріалів й архівів Довженка та його дружини, акторки та режисерки Юлії Солнцевої, досі знаходиться у Москві, де похований режисер. За словами кінознавця Сергія Тримбача, “значною мірою Довженко ще не прочитаний та не проінтерпретований”. Тому студентам, науковій молоді Брянківського технологічного технікуму Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, була задана самостійна робота: використовуючи сучасні інформаційні технології, ознайомитись з критико-біографічними нарисами, статтями в критико-методичних журналах про О. Довженка, з його «Щоденником», в яких викладені додаткові факти та події з біографії митця.

Одним з важливих шляхів оновлення методичної системи вивчення всіх предметів і української літератури зокрема, є використання сучасних інформаційних технологій. Перед початком роботи слід обов’язково ознайомити студентів з позитивними і негативними рисами нових інформаційних технологій в процесі їх використання під час вивчення української літератури.

Позитивні риси:

✓ за допомогою комп’ютерних інформаційних технологій можна поєднати різні види мислительної діяльності (логічне, образне, абстрактне, асоціативне, креативне мислення тощо);

✓ застосування комп’ютерів виключає психологічне навантаження, а тому дає змогу остаточно зосередитись;

✓ біографічні довідки, насичені великою кількістю фотографій, ілюстрацій, репродукцій, картин на електронних носіях дозволяють не лише вивчити, але й уявити собі поданий навчальний матеріал для кращого запам’ятовування;

✓ застосування комп’ютерних технологій є істотним резервом підвищення грамотності студентів.

Негативні риси:

- ✓ комп'ютер погіршує здоров'я, особливо зір, хоча комп'ютерна реклама доводить нам зворотне;
- ✓ комп'ютер руйнує духовний світ людини. Жодна машина не може замінити живого спілкування «викладач-студент» [1, с. 57].

Через два тижні студенти презентували свої роботи. У деяких були доповіді з біографічними відомостями, дехто проаналізував сторінки з «Щоденника» О. Довженка, найкмітливіші студенти представили біографію митця у вигляді газети та мультимедійної презентації.

Перш за все, перед студентами було поставлене питання етичного характеру, на яке, здається, не можна дати однозначної відповіді «Чи коректно читати щоденники?». Стосовно «Щоденника» О. Довженка відповідь ствердна, оскільки йдеться про митця чиї життя і творчість завжди цікавлять широкий загал і несуть той важливий фактичний потенціал, що допомагає глибше осягнути художній доробок, відкрити грані психології творчості митця.

Щоденник – це своєрідний твір, побутовий і психологічний, мистецький і філософський. В ньому не тільки перспектива, а й ретроспектива, все, що задумувалось і не збулось. У щоденнику автор сам з собою і тому є собою, під час внутрішнього заглиблення у себе, коли є потреба звіритись, а часто просто сформулювати те, що вже визріло в душі і проситься на папір. Призначення щоденника (який, власне, ні до чого автора не зобов'язує, не спонукає, який є рятівною соломинкою для стривоженої душі) – зрівноважувати творчі намагання з можливостями реалізовувати їх [2, с. 454].

Не маючи змоги реалізувати свої масштабні плани, О.Довженко довіряв свої роздуми «Щоденнику», записним книжкам.

З доповіді студента:

«...У «Щоденнику» Олександра Довженка є все, що не реалізувалось у суспільно-державних програмах, не вміщалось в його геніальних кінокартинах. Тому загальний колорит «Щоденника» - трагічний. Це виявляється в доборі основних мовних засобів, і в прийомах їх організації. Цей твір можна назвати не «Щоденником» О. Довженка, а щоденником українського народу, вірним

сином якого письменник був навіть у своєму «московському засланні». Зі скупих записів перед нами постає перш за все людина – громадський діяч із глибоким державним мисленням, мудрими і далекоглядними планами перебудови недосконалого світу. Глибоко іронічні і саркастичні нотатки письменника про чиновників які дістали високі посади, не маючи для цього ні хисту, ні знань, самі не щасливі і роблять сотні навколо людей нещасливими. Митець відчуває, що може зробити більше, ніж знімати хороші фільми й писати книги, але до державної діяльності його «не пущено». Особливо турбує митця стан виховання молоді. Він пише, що необхідно одразу після війни переглянути усю систему шкільного і дошкільного виховання. Потрібно, щоб діти знали справжню історію свого народу, щоб у них виховувався патріотизм та людська гідність...».

«Щоденник» О. Довженка цікавий і як виховний матеріал, оскільки містить чимало міркувань про те, як працювати над собою, гартувати волю, самовдосконалюватися, кристалізувати свої бажання, керувати власними емоціями тощо. Довженко – правдивий і безкомпромісний у питаннях справедливого ставлення до народу і вразливий, беззахисний в особистому житті, яке, власне, й не було особистим, а все віддане людям, праці на добро. «Щоденник» не має собі рівних, хіба що за винятком щоденникових записів великого українського вченого В.Вернадського, якого так само, як і О.Довженка, було відлучено від України.

Читаючи «Щоденник», перед нами постає геніальна, мудра, розважлива у своїх помислах і справах людина, справжній патріот і вірний син українського народу з масштабним, різнобічним, далекоглядним мисленням. Разом із тим це людина вразлива, ніжна, беззахисна перед чиновницькою байдужістю і тупістю. Глибоко нещасна, бо не може бути така людина як Довженко щасливою, коли нещасний її народ. Своє призначення митець бачив у житті «для добра і любові». І зараз, через кілька десятиліть, дихає на нас із «Щоденника» могутній, самобутній талант геніального Довженка.

Цікавою також була доповідь студента з цитуванням спогадів про О. П. Довженка іншого видатного сина України – Максима Рильського.

«...Вперше зустрівся з Олександром Довженком в 1920 році. Олександр Петрович був тоді секретарем Київського губернського відділу народіві, був комісаром Драматичного театру ім. Шевченка. Не був він тоді ще ні художником, ні кіномитцем, не мав ніякого голосного імені, а проте на всіх людей справляв враження надзвичайно талановитої, гарячої, закоханої в життя людини, особливої людини... .

...У кіномистецтві зробив Довженко найбільше, кіномитцем він був, так би мовити, природженим. А правда полягає в тому, що все життя поєднував він у собі і художника-образотворця, і письменника, і кінорежисера, і мислителя та громадського діяча. Правда полягає в тому, що творчу спадщину Довженка треба брати у всій її чудовій сукупності. І при цьому слід пам'ятати, що весь вік ця людина шукала і ніколи не заспокоювалась на знайденому, що був Довженко органічним новатором, відкривачем нових обр'їв у мистецтві і в житті. А мистецтво й життя були для нього нероздільними. Мало є на світі митців, зокрема кіномитців, творчість яких була б так природно, так нерозривно пов'язана з творчістю народною, з піснею, як це бачимо у Довженка. Творчість Довженка у всьому своєму багатстві, як складна й могутня симфонія... .

...Гоголь був улюбленцем Довженка, як був він улюбленцем і Юрія Яновського, і Остапа Вишні. Різні це люди, різні художні індивідуальності, але всі троє — Довженко, Яновський, Вишня — могли себе назвати та й називали учнями Гоголя...

...Олександр Довженко був не тільки глибоко національним художником, але й палким патріотом. Любов до рідної землі він вважав не лише правом, а й одним із найвищих обов'язків, одною з найістотніших прикмет справжньої людини. Довженко ніжно любив свою хату, свою матір, свою зачаровану Десну. Але з невиданою гостротою зору бачив він на землі нових людей, нові міста, нові пейзажі. Олександр Довженко не тільки в розмовах з друзями, не тільки в прилюдних виступах, але всією творчістю завжди сміливо вторгався в

саме життя, він усією пристрасстю свого могутнього серця любив, усім вогнем свого глибокого розуму бачив те прекрасне, до чого йде людство, і ненавидів усе, що стоїть на дорозі до того прекрасного (24.02.1964 р.)».

Стати справжнім мистцем — значить умерти. Цей трагічний парадокс українського пореволюційного відродження здійснився і на Довженкові, хоч був він ще найбільш щасливий із творців Розстріляного Відродження. Він зробив справжній внесок в українське відродження 20-х років своїми фільмами «Звенигора», «Арсенал», «Земля», які створили українське кіномистецтво. Це був прорив українського відродження із російської імперської в'язниці у світ на вершини мистецтва. Москва фільм заборонила, а Довженків геній ізолювала від України, замучила, приписавши собі перед світом заборонені для України твори мистця. Бо Україна не сміє мати мистецтва світового значення, лише провінційне і залежне від російського. Перші зрілі фільми Довженка завоювали йому цілий світ; але відібрали Україну, підрізали його творчі крила, вкоротили йому віку. Користуючись залізною завісою, маючи Довженка у себе в полоні в Москві, Росія так захувала від світу трагедію Довженка, що її не помітили навіть найпалкіші прихильники його мистецтва в Європі й Америці. Це були найчорніші роки в житті Довженка, дарма що він тоді був високопоставленим російським вельможею із дачею в Переделкіно коло Москви та з усіма можливими орденами і титулами. Він був в'язнем, бо не мав права вернутись додому, на Україну. Усіх, хто не байдужий до Олександра Петровича, цікавить, чому митець уникнув долі багатьох «ворогів народу», чому Сталін зберіг йому життя? Можна припустити, що той не наважився на це з декількох причин. По-перше, в особі О.Довженка він бачив людину, яка творить те, про що думає, а відтак небезпека від його творчості була очевидною заздалегідь. По-друге, як прагматичний політик Сталін розумів, що ізоляція митця від друзів та рідної землі призведе його до замкнутості, творчої недуги. Він не міг допустити, і це — по-третє, аби світова громадськість дізналася про зникнення при загадкових обставинах відомого геніального кінорежисера. Тільки в другій половині 1952 року удалось Довженкові вирватись в Україну, на Дніпро, до Каховського

будівництва греблі, яке він пообіцяв зробити об'єктом свого нового фільму. Зустріч з Україною наче воскресила його. З Каховки Довженко приїхав до Києва, куди планував переселитися з Москви і де на кіностудії хотів робити новий фільм. Але Довженко відчував, що останнього і головного фільму його життя йому не дадуть зробити, тоді він кинувся до пера. Він відновив загублений сценарій забороненої «Землі», написав повість «Зачарована Десна», яка піднесла українську прозу до рівня прози Гоголя. Також закінчив сценарій «Поема про море». Переоцінити внесок Олександра Довженка в нашу духовну скарбницю неможливо. Довженко - класик світового кіно, і його фільми є візиткою нашого національного кінематографа (попри те, що й досі за кордоном його подекуди сприймають як представника російської культури). А ще він - чудовий письменник, який почався в роки війни і вивершився чудовою прозою кіноповісті «Зачарована Десна». І художник. Малюнки Довженка у середині 20-х років минулого століття були доволі популярними. Довженка, його мистецтво, його долю не можна зрозуміти без врахування того, що він виріс у атмосфері державного і культурного відродження України 1917–19 і 1917–30 років. Його шедеври могли з'явитися тільки в атмосфері таких само непроминальних шедеврів Тичини, Куліша, Хвильового, Рильського, Бажана, Яновського та інших творців Розстріляного Відродження, що підносили українську культуру до сучасного їм рівня передових культур світу. І зрозуміло, що Довженків талант потрапив разом із їхніми талантами під поліційні удари Москви 1930—34 років.

Література

1. **Шевчук С. В.** Українське ділове мовлення: Нав. посібник. – К. : Літера, 2000. – 480с.
2. **Мацько Л. І.,** Мацько О. М., Сидоренко О. М. Українська мова: Навчальний посібник. – Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2007. – 480 с.

Lykhachova K.M.

An artists is always a mystery and will be it forever

The author researches the evolution of O. Dovzhenko's views on socialistic reality. Analysis of the students' scientific research of the unknown facts from Dovzhenko's biography and their perspectives.

Key words: Dovzhenko, Ukraine, movie producer, cinema, patriotism.

Відомості про автора

Лихачова Катерина Михайлівна – аспірант Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, спеціальність «Теорія та методика навчання (українська мова)», викладач Брянківського технологічно-економічного технікуму Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Основні наукові інтереси зосереджені навколо проблематики лінгводидактичних засад формування правильності мовлення студентів-економістів».